

COMITETUL DE CULTURĂ ȘI ARTĂ AL REGIUNII PLOIEȘTI
MUZEUL REGIONAL DE ISTORIE

MUZEUL JUDEȚEAN
DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE
PRAHOVA
BIBLIOTECA

II 8857

MUZEUL
TIPARULUI
ȘI AL
CĂRȚII VECHI
ROMÂNEȘTI





prob. din bulphem

Pe copertă :

Casa Crețulescu — monument de arhitectură din Tîrgoviște — în care funcționează Muzeul tinutului și al cărții vechi românești

<https://biblioteca-digitala.ro/> / histmuseumph.ro

Ulușat

2018



Nr. inventar 3.3-60972

Capitală a Țării Românești cu începere din 1396, pînă aproape de mijlocul sec. XVIII-lea, simbol al luptei pentru independență, orașul Tîrgoviște a cunoscut în această lungă perioadă clipe de măreție și a fost martor la numeroase evenimente.

În incinta cetății s-au născut și-au viețuit numeroase personalități care au crescut pe răbojul vremii fapte de seamă în domeniul vieții economice, militare, culturale și politice.

La umbra crenelurilor zidurilor s-au consumat fapte înscrise cu litere mari în cronică țării.

Dintre acestea un loc deosebit îl ocupă tipărirea primelor cărți în Țara Românească.

Un tipograf sîrb învățat, Macarie, de fel din Cetinje — Muntenegru — care deprinsese meșteșugul de a tipări la Veneția, unde cartea tipărită apăruse încă din 1469, de teama turcilor dar și la chemarea domnitorului Radu cel Mare (1495—1508), trecu Dunărea și se aciui la curtea acestuia, unde fu bine primit.

Teascul pe care-l adusesese cu el fu instalat în chiliile Mănăstirii Dealul, a cărei construire începuse în 1499 și care fu sfințită în 1501, capodoperă a vechii arhitecturi românești, cel mai frumos monument de artă realizat pînă la acea dată.

În liniștea vestitului locaș, Mănăstirea din Dealul viilor ce se întinde în nordul capitalei, la o depărtare numai de 3 km., Macarie găsi condițiile necesare laborioasei sale activități și tipări în l. slavă prima carte care văzu lumina zilei în 1508 : Liturghierul. În 1510 apare a doua carte Octoihul — iar în 1512, pe vremea domniei lui Neagoe Basarab (1512—1521), apăru și Evangheliarul.

Primele tipărituri din Țările Române folosesc elementele grafice din manuscrisele sec. al XV-lea, ceea ce constituie o dovadă de netăgăduit a continuității culturale de-a lungul vremii.

O asemănare izbitoare este și între caracterele grafice de pe pecetile domnitorilor din sec. al XIV-lea și al XV-lea și cele de pe manuscrise și tipărituri.

Aplicate pe zeci și sute de documente, sigiliile sau pecetile din metal ce se imprimă pe ceară roșie direct în Moldova și indirect — timbru sec — în Țara Românească, constituie adevărate începuturi ale tiparului. Faptul că s-a introdus în Țara Românească la o depărtare de numai o jumătate de secol constituie încă o dovadă a receptivității și aspirațiilor către cultură ale poporului nostru.

Împrejurările tulburi care urmează după moartea lui Neagoe, determinate de intervenția turcilor care voiau să instaleze pe tronul Țării Româ-

nești pe un pașă turc, au avut ca urmare încetarea activității tipografice, dar numai pentru scurt timp, căci în 1545 Dimitrie Liubavici reia activitatea, în teascu condus de acesta fiind tipărite alte două lucrări, și anume în 1545 Molitvenicul, iar în 1547 un Apostol.

Cu privire la apariția acestor lucrări este demn de subliniat stema Țării Moldovei, ce apare pe cea din urmă, ceea ce demonstrează că în tiparnițele muntenești se imprimau, la comanda domnilor, cărți și pentru Moldova, care va cunoaște binefacerile tiparului abia în sec. al XVII-lea, în timpul lui Vasile Lupu (1634—1653) și cu sprijinul românului Petru Movilă, ajuns arhiepiscop al Chieului.

Din această vreme tiparul își continuă activitatea pînă în prezent, fără întrerupere, cunoscînd perioade de avînt în epocile de înflorire economică și cu sprijinul unor mari domnitori ca Matei Basarab, Vasile Lupu, Gabriel Bethlen, care înființează o secție românească în 1622, Gheorghe Racoczy, contemporanul și aliatul lui Matei Basarab, Șerban Cantacuzino și Constantin Brîncoveanu.

De reținut că peste munți tiparul apare (mai întîi la Sibiu și apoi la Brașov) cu mai bine de două decenii mai tîrziu, deși Transilvania era mai înaintată ca dezvoltare economică — socială și politică.

Rîvna sașilor luterani și a ungarilor calvini de a-i atrage pe români la reformă a dat un nou și viu impuls activității tipografice de la Brașov, unde sub conducerea lui Honterus se tipăresc între 1535—

1549, 37 lucrări în limbile latină, greacă și germană, iar sub conducerea diaconului Coresi „ot Tîrgoviște“, se desfășoară o intensă activitate care începe în 1557 și s-a sfârșit în 1581, avînd ca rezultat tipărirea cărților de cult importante în l. slavă, și ceea ce constituie un fapt de o deosebită importanță, în limba românească. Evenimentul este cu atît mai remarcabil cu cît cărțile traduse și tipărite nu se mai referă numai la regulile și ritualul după care se desfășura cultul, ca spre exemplu Liturghierul, ce privesc conținutul învățaturii dogmatice.

Secolul al XVII-lea este epoca de aur a vechii cărți românești.

Cu sprijinul unor cărturari vestiți, ca Ștefan, mitropolit al Țării Românești (1648—1668), Varlaam, mitropolit al Moldovei. Dosoftei, episcop de Roman și mai apoi mitropolit al Moldovei, traducător iscusit și mare poet, de la care ne-au rămas Psaltirea, prima carte în versuri de factură populară (1673), și mai ales Antim Ivireanu, stareț la Snagov, episcop de Rîmnice și mai apoi mitropolit al Țării Românești (1708—1716), vestit tipograf, iscusit traducător, orator bisericesc și neîntrecut gravor. Matei Basarab, Vasile Lupu, Șerban Cantacuzino și mai ales Constantin Brîncoveanu dau un impuls nou activității tipografice, care cunoaște în timpul celor din urmă un avînt neîntîlnit.

În timpul lui Șerban Cantacuzino se schimbă litera. Locul vechilor caractere folosite de manuscrise îl ia acum o literă mărunță, subțire și elegantă. Capitolele încep cu majuscule, estetic decorate.

Biblia de la București, care se tipărește în timpul domniei lui Șerban Cantacuzino (1678—1688) și sub îngrijirea marelui logofăt Constantin Brîncoveanu, viitorul domn, este nu numai o îndrăzneată operă culturală datorită celor mai de seamă învățați ai vremii, dar în același timp și cel mai desăvârșit monument literar și grafic al vremii. Au fost folosite traducерile din grecește ale spătarului Nicolae Milescu. Stolnicul Constantin Cantacuzino, fratele domnitorului, fost student, spudeu la Padova, frații Șerban și Radu Greceanu, învățatul Gherman de Nisa și-au dat toată osteneala să redea cu exactitate dar în cea mai clară, simplă, armonioasă limbă românească, întregul cuprins al Vechiului și Noului Testament.

Înțeleasă de întregul popor, Biblia a cunoscut o largă răspîndire, jucînd un rol deosebit în desăvîrșirea formării limbii literare române și a unității culturale.

Disponînd de bogate resurse materiale, Constantin Brîncoveanu, cu sprijinul talentatului gravor și tipograf Antim Ivireanu, pe care-l adusese de la Constantinopol, și al învățatului său unchi, Constantin Cantacuzino stolnicul, ridică activitatea tipografică pe cea mai înaltă treaptă.

Pe vremea domniei sale activează cinci tipografii, în frunte cu cele de la Rîmnic și București.

Din 1691 începe să funcționeze și în chiliile episcopiei din Buzău o tipografie foarte activă.

În teascurile acestora se tipăresc cărți în limba greacă, arabă, gruzină și turcă.

În timpul lui Wahtang al IV-lea, guvernatorul Georgiei, se organizează la Tiflis, de către meşterul român trimis de Constantin Brîncoveanu, Mihail Ştefan, prima tipografie în acea ţară. Ucenici ai acestuia deschid tipografii şi în alte ţări ale Orientului Apropiat.

Cartea este un mijloc de luptă contra turcilor, de apărare a libertăţii popoarelor din Orientul Apropiat, iar Muntenia devine un centru nu numai al poporului român, dar şi al celor din vecinătate.

Instaurarea regimului turco-fanariot în 1711 în Moldova şi în 1716 în Ţara Românească, cucerirea Transilvaniei de către austriaci şi trecerea oficială a acestei provincii sub stăpînirea Imperiului Habsburgic prin pacea de la Karlowitz, în 1699, frînează dezvoltarea tiparului, dar nu-l suprimă.

Tipografii foarte active funcţionează în această vreme la Bucureşti, în chiliile Mitropoliei şi la Mănăstirea Antim, la Rîmnic, Buzău şi Snagov, în Ţara Românească, în Moldova la Iaşi, în chiliile Mănăstirii Trei Ierarhi şi la Mănăstirea Neamţului, iar în Transilvania la Sibiu, Braşov şi Cluj.

Enăchiţă Văcărescu tipăreşte la Rîmnic şi Viena celebra sa Gramatică în 1787.

În 1789, adică chiar în anul cînd izbucneşte în Franţa revoluţia burgheză, se tipăreşte în limba română o Aritmetică, iar la Blaj apare Icoana pămîntului, manual de geografie. Sînt dintre primele cărţi laice cu un remarcabil conţinut ştiinţific.

În curînd apar şi primele ziare : Crestomaticul, Biblioteca românească în 1820 ; Fama Lipschii (pentru Dacia) în 1827, cu o existenţă efemeră, în

timp ce Ion Eliade Rădulescu și Gh. Asachi tipă-
rind în 1829 Curierul Românesc în Țara Româ-
nească și Albina Românească în Moldova, pun ba-
zele ziaristicii românești.

Sîntem în anul 1830, cînd se poate spune că se
încheie epoca cărții vechi românești.

Cartea veche românească a jucat un rol impor-
tant, făcînd parte integrantă din vechea noastră
cultură. A contribuit la formarea limbii literare a
poporului român, la nașterea și dezvoltarea con-
științei naționale, precum și la unificarea culturală
și politică a poporului român.

Muzeul tiparului și al cărții vechi românești
oglindește dezvoltarea tiparului în Țările Române,
subliniind continuitatea și unitatea culturală a tutu-
ror românilor.

În cele cinci mari încăperi ale unuia din cele mai
prețioase monumente de arhitectură din Țirgoviște,
casa Crețulescu, construită în vremea lui Constantin
Brîncoveanu și dăruită de acesta fiicei sale Safta,
căsătorită cu Iordache Crețulescu, refăcută ulterior
cu destulă grijă și păstrînd intacte pivnițele și pro-
babil zidurile cu împărțirea lor inițială, înconjurată
de un parc secular mărginit la răsărit de lunca
Ialomiței, se înfățișează evoluția tiparului pe teri-
toriul patriei, din 1508 pînă în 1830.

Sînt folosite fotocopii, documente, grafice, hărți
și mai ales obiecte muzeale.

Astfel, în sala destinată începuturilor sînt expuse
valoroase manuscrise din sec. al XV-lea, dintre care
un voluminos Evangheliar cu bogate anluminuri și
picturi cu aur, cu totul remarcabile fiind portretele

celor 4 evangheliști și începuturile de evanghelie : un document de la Mihai Viteazul de dimensiuni neobișnuite, frumos decorat, cu sigiliul țării aplicat pe hîrtie — timbru sec — și cu frumoasa și energica iscălitură a domnului pe spate, ceea ce-i dă o valoare de unicat.

O colecție de călimări de brîu din bronz și argint, dintre care un exemplar excepțional, toate bogate și artistic decorate, o colecție de inele sigilare ne arată cum și cu ce se scria pe vremea mai veche. Mulaje de pe tăblițele de pămînt descoperite la Tărtărie, raionul Orăștie, regiunea Hunedoara, pe care sînt gravate semne ce dovedesc folosirea unei scrieri ideopictografice încă din mileniul al IV-lea î.e.n. ne demonstrează că pe teritoriul patriei s-au găsit primele urme de scris din Europa.

În vitrinele din sala a II-a, destinată evoluției tiparului în sec. al XVI-lea, sînt expuse 4 incunabule, dintre care unul face parte dintre primele, căci literele de la începutul capitolelor sînt scrise cu aur și frumos ornate.

În sala a III-a — tiparul în sec. al XVII-lea — și a IV-a — tiparul în sec. al XVII-lea și al XVIII-lea, — în vitrine centrale, ca o completare a materialelor grafice de pe panouri, se expun cele mai de seamă tipăriri din vremea respectivă, și anume : Pravila de la Govora, prima carte tipărită în limba română în Țara Românească, una dintre primele legiuri tipărite din lume ; Cartea românească de învățătură, tipărită în 1642 ; Cazania lui Varlaam, prima carte tipărită în limba română în Moldova, în 1643 ; Noul Testament, tipărit la Băl-

grad — Alba Iulia în 1648, în predosloviea căruia mitropolitul Simion Ștefan formula pentru prima dată, în embrion, legea circulației cuvintelor, pe care le aseamănă cu banii, valoare avînd acelea care sînt înțelese, circulă pe întreg teritoriul patriei ; Îndreptarea Legii sau Pravila cea mare, tipărită în 1652, un monument al vechii arte grafice, Psaltirea în versuri și Viețile Sfinților, la care învățatul poet Dosoftei a lucrat 20 ani, Evanghelia de la București din 1682, celebra Biblie de la București din 1688, tipăriurile din timpul lui Brîncoveanu, operă a lui Antim Ivireanu, în mare parte lucrări ieșite din teascurile Rîmnicului, Buzăului, Blajului, între care și primele cu un conținut laic, care confirmă continuitatea și evoluția acestui meșteșug, arte și manifestări culturale în sec. al XVIII-lea și în primele decenii ale sec. XIX-lea.

În sala cea mare vitrinele păstrează trei xilografuri din secolul al XIX-lea, din 1806, 1827 și 1840, datorite unor gravori în lemn de mare talent ca Pop, Mureșean și Mosor, de dimensiuni neobișnuite, (0,34 m \times 0,40 m) care dovedesc că nu erau folosite la cărți ci ca tipăriuri volante. Matrița din lemn de alături, lămurește pe vizitatori asupra tehnicii folosite. Ornamente din bronz măiestrit gravate, păstrate în alte vitrine din aceeași sală, dintre care unul lucrat de însuși Antim Ivireanu, ne lămuresc mijloacele prin care se împodobeau vechile tipăriuri.

Cine vrea să știe cum arătau vechile tiparnițe poate privi cele două piese monumentale, expuse în

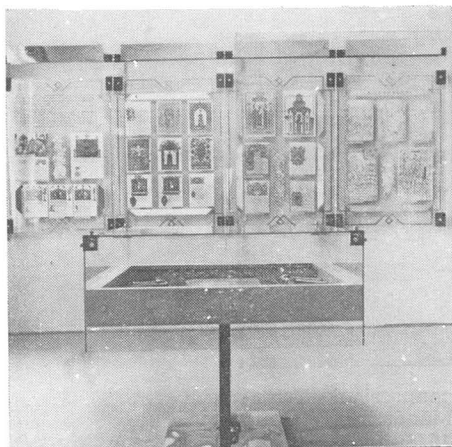
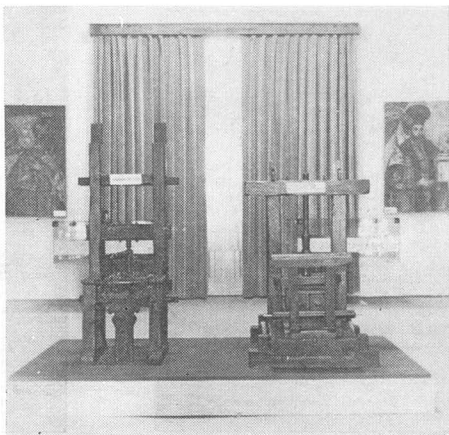
mijlocul sălii de onoare, prima din 1640, cea adusă de la Kiev, și cea de a doua, o copie a celei de la Cluj din 1781.

Expunerea materialelor de cea mai aleasă calitate, urmează un fir logic și simplu, făcînd din expoziție un superior mijloc de transmitere a cunoștințelor și deci de culturalizare a maselor.

N. I. SIMACHE

DIRECTORUL MUZEULUI
REGIONAL DE ISTORIE PLOIEȘTI

Aspect din interiorul muzeului. Tipar-
nițele din 1640
și 1781.



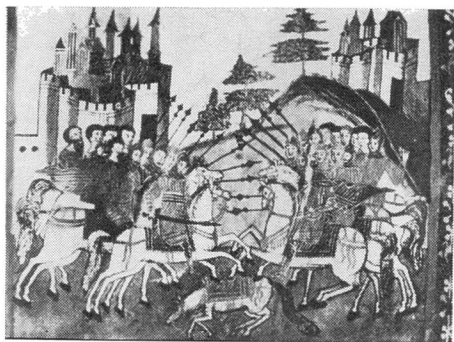
Aspect din interiorul muzeului. Minia-
turi pe manu-
scrise.



Miniatură din Liturghierul
din sec. al XV-lea



Miniatură din Evanghelia-
rul de la Humor.



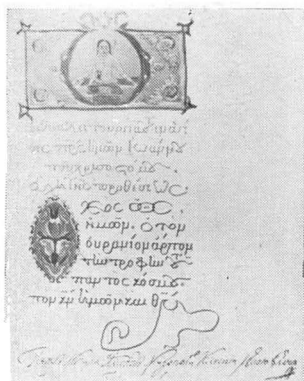
Miniatură de pe manuscrisul Tetra-
vangelului din Mănăstirea Golia
(1575—1576)



Miniatură de pe manuscrisul Evangheliarului slavon din 1583.



Pagină din Evanghelia episcopului Matei (1610).



Miniaturi și text din Liturghierul grecesc din 1620. Jos, autograful lui Petru Movilă



Miniaturi și text din Liturghierul grecesc.



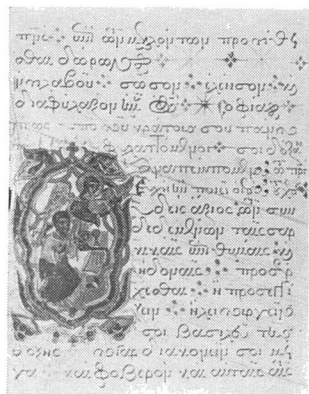
Miniatură din Liturghierul grecesc din 1631.



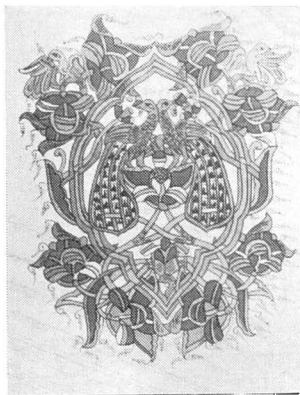
Miniaturi și text din Liturghierul grecesc al lui Brîncoveanu.



Miniaturi și text din Liturghierul grecesc al lui Brîncoveanu.



Miniaturi și text din Liturghierul grecesc al lui Brâncoveanu.



Inițiala marginală „O” din manuscrisul Liturghierului grecesc al lui Brâncoveanu. Păunii decorativi sugerează cu simetria lor heraldică, o influență bizantină.

Xilografură din Cuvînt — panegiric (1701); reprezintă pe împăratul Constantin.

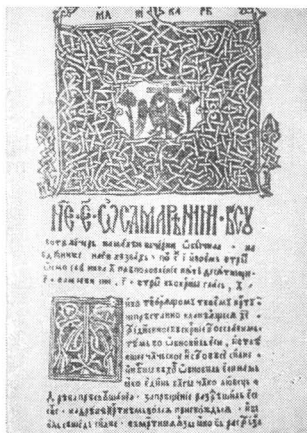


Xilogravură din Apostolul de
la Buzău.



Ioan Gutenberg,
inventatorul tiparului.





Început de capitol din Triodul Penticostar slavon din 1550.



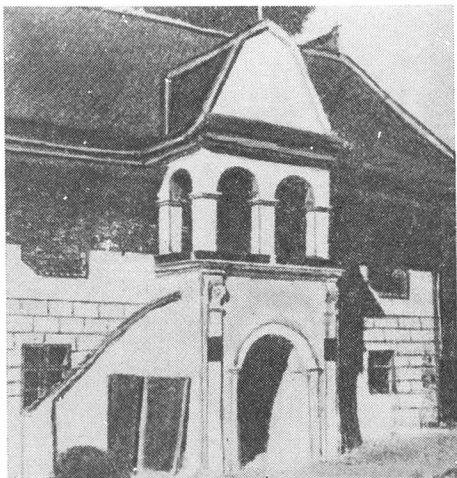
Început de capitol din Octoiherul tipărit la Braşov în 1575 de diaconul Coresi.



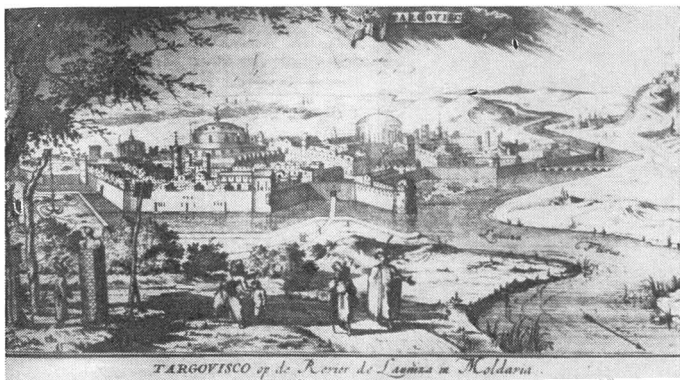
Început de capitol din Psaltirea Coresiană, tipărită la Braşov în 1577.



Început de capitol din
Octoiul mic slavon tipărit
în 1578 la Braşov de diaco-
nul Coresi.



Casa în care — probabil — a func-
ţionat în Braşov tipografia lui Coresi.



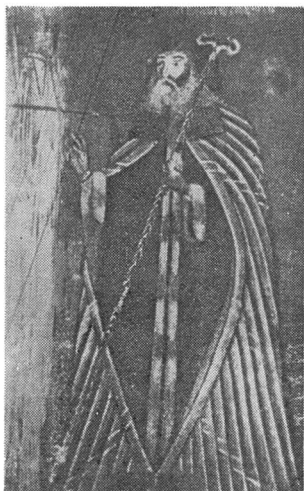
Tîrgoviștea la sfîrșitul secolului al XVII-lea.



Matei Basarab domn al Țării Românești, 1632—1654.
Mare sprijinitor al tiparului.



Mitropolitul Varlaam al Moldovei. Traducător iscusit, poet talentat, sprijinitor activ al culturii.

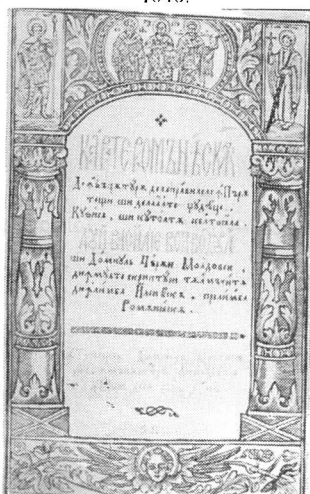


Petru Movilă, arhiepiscop al Kievului, sprijinitor activ al dezvoltării tiparului

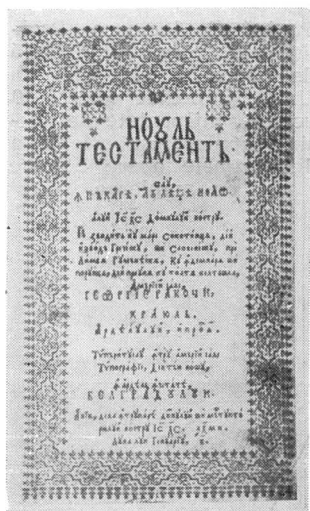


Pagină de titlu la Cartea românească de învățătură, tipărită la Iași în 1643

Pagina de titlu de la Pravila lui Vasile Lupu. Iași, 1646.



Dosoftei, mitropolit al Moldovei, mare învățat al vremii, poet și sprijinitor al culturii.



Pagina de titlu de la Noul Testament. Alba Iulia, 1648.



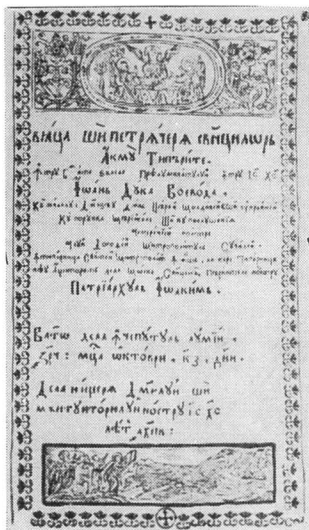
Semnătura lui Dosoftei.



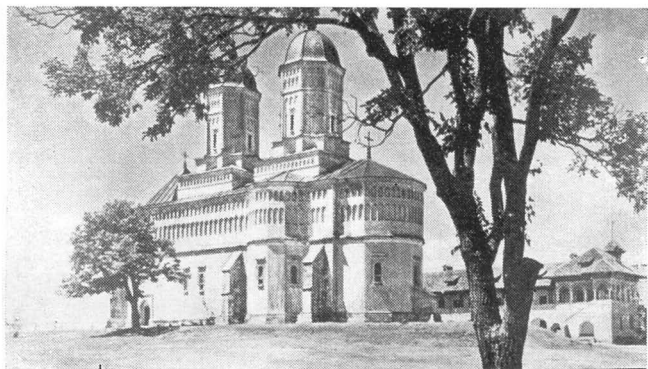
Pagină din lucrarea „Psal-tirea în versuri“, tipărită de Dosoftei în 1673 la Uniev. Cuprinde peste 8600 versuri, influențate de poe-zia populară și este una din primele opere literare de amploare.



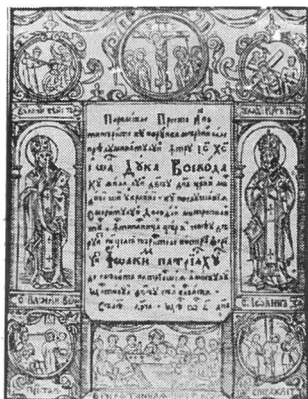
Pagină din Liturghierul ti-părit de Dosoftei la Iași în anul 1679.



Început de capitol din „Viețile Sfinților“, tipărite la Iași, de Dosoftei, în 1682.

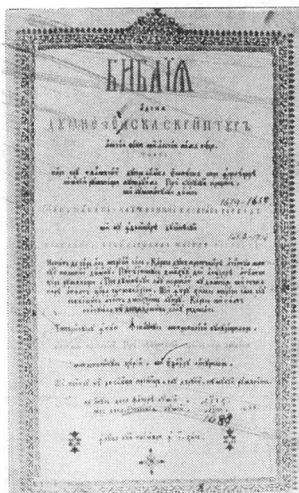


Mănăstirea Cetățuia din Iași, centru tipografic la sfârșitul secolului al XVII-lea.



Pagina de titlu a lucrării „Paremiile” tipărite la Iași în timpul lui Gheorghe Duca

Pagina de titlu a Bibliei de la București, operă fundamentală în dezvoltarea limbii literare române și un succes tipografic cu cele 944 pagini format mare, imprimate estetic pe două coloane





Titlul românesc și grecesc de la „Divanul sau Gîlceava înțeleptului cu lumea“, lucrare filozofică cu influențe clasice, a lui Dimitrie Cantemir, publicată la Iași în 1698.



Domnitorul Constantin Brîncoveanu (1688—1714), în timpul căruia cultura face în Țara Românească mari progrese.

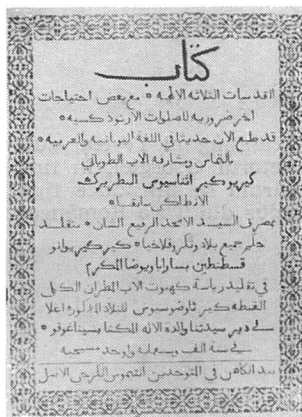


Pagina de titlu de la Evangelhia greco-română. București, 1693.

Compoziție tipografică de mare virtuozitate și acurateță pe foaia Liturghierului bilingv greco-arab, tipărit la Snagov în 1701, cu chel-tuiala lui Constantin Brîncoveanu și cu îngrijirea lui Antim, georgian de origine, pentru a fi dăruit arabilor care nu aveau încă tipar-nițe.



Stema Țării Românești din
Evanghelia greco-română
București 1693.

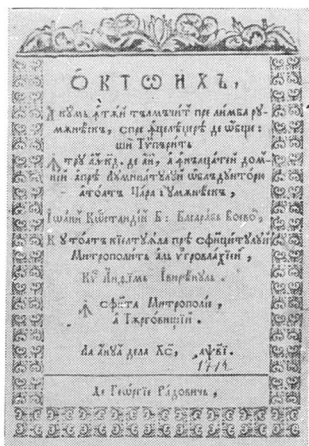


Stema lui Constantin Brîncoveanu din Psaltirea arabă
de la 1706.

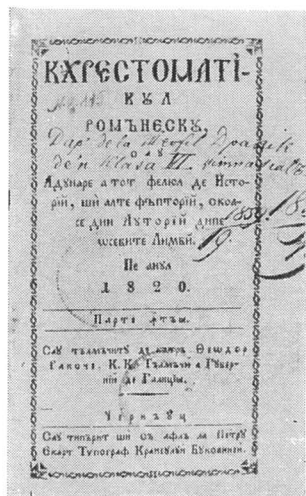




Wahtang al IV-lea, guvernatorul Georgiei, în timpul căruia se introduce tiparul adus din Țara Românească.



Octoihul tipărit la Tîrgoviște în 1712.

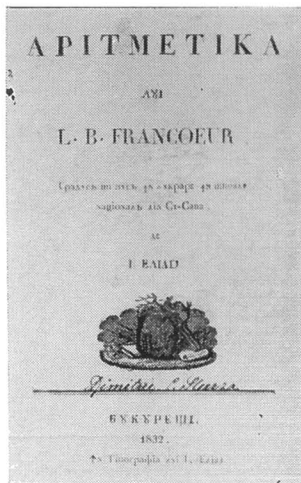
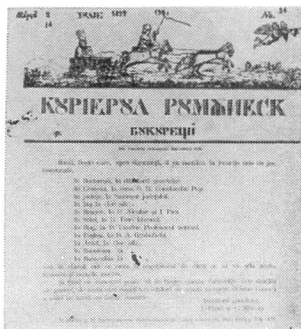


Crestomaticul Românesc. Cernăuți, 1820.



Fama Lipschii pentru Dacia, 1827.

Curierul Românesc. Bucu- rești, 1829



Aritmetica lui Francoeur.
București, 1832.

Întreprinderea poligrafică „Tiparul” — c. 737